

jonas lundström

avväpna människan

Innehållsförteckning

Inledning

1. Situationen: på randen till kollaps
 - Situationens rötter
 - Kriget mot naturen
2. Utopiska skärvor
 - Världsbildernas funktioner
 - Ideologi eller utopi?
3. Krigets redskap
 - Människans basbehov
 - Redskapens makt
 - Från pilbåge till pipeline
4. Icke våldets våld
 - Har människan blivit snällare?
 - Icke våldsaktivismens spänningar
5. Systemets skymning
 - Det komplexa samhällets sårbarheter
 - Kollaps eller nedrustning?
6. Nedrustningen
 - Nedrustningens karaktär
 - Hinder för nedrustning
 - Incitament för nedrustning
7. Vägen mot ett enklare samhälle
 - Förändring nedåt
 - Förändring nedifrån

8. Går allt åt helvete?

Politiska scenarion

Motståndets värde

Tack

Referenser

Inledning

På nyårsafton 2019, inför decennieskiftet, hängde jag diskret upp ett av mina små korsstygnbroderier på en stolpe utanför en livsmedelsaffär i Örebro. "Kollapsen kommer", var de snirkliga, lilarosa bokstävernans budskap. Föga anade jag att kollapsen snart skulle framstå som ett mer överhängande hot än någonsin under min livstid. Inget visste jag - eller någon annan i min närhet - om vad som just då pågick i Wuhan, och hur det skulle påverka världen de kommande åren. I bildtexten på Instagram skrev jag: "Allting tar slut, ett år, ett decennium, en växt, ett djur, ett människoliv. En civilisation. Frågan är bara när och hur. Gott nytt decennium alla!"

Det vore kul, eller obehagligt, att hänföra detta till någon slags profetisk förmåga. Men det finns enklare, eller måhända mer komplicerade förklaringar. Kring millennieskiftet, tjugo år tidigare, hade jag politiskt börjat röra mig mot ett grönt, frihetligt vänsterperspektiv. Mina invändningar mot samhällets system och strukturer utvecklades över tid, och hade tio år senare tagit formen av en mycket spetsig, men samtidigt ganska svepande civilisationskritik. Min första bok, *En förtryckares frihetliga fantasier* (2014), har av någon beskrivits som en anarkistisk självhjälpsbok, med sina delvis spretiga reflektioner över liv och motstånd under "ett system på väg mot sin undergång".

Min öppenhet för systemkritik tror jag kan förklaras med en kombination av faktorer. Förutom att vissa personlighetsdrag matat min mottaglighetsmylla, har bland annat min religiösa bakgrund i konservativ pingströrelse och tidiga erfarenheter av utanförskap spelat in. Det tog hur

som helst lång tid innan jag kunde acceptera att de flesta människor i det samhälle jag lever inte på samma sätt är upptagna av sådana här frågor. Vetenskapen levererar larmrapporter om klimatförändringar och miljöförstöring, och populärkulturens apokalyptiska skildringar är legio, men politiken och vardagslivet rullar på ungefär som vanligt. Tills krisen slår till.

Aktivism, i bred mening, har alltid varit mitt sätt att hantera detta. Genom tal och text, i gemenskapsbyggande och experiment med alternativ livsstil, genom politiskt och socialt arbete har jag, tillsammans med många andra, försökt väcka engagemang och jobba för samhällsförändring. Broderiet som jag satte upp på nyårsafton 2019 gick i samma linje: det kunde kanske få någon att tänka lite mer på de större frågorna 2020?

Åtminstone blev 2020 ett sådant år för mig. Under pandemins påtvingade paus från sociala sammanhang kom jag i kontakt med en inre trötthet som var djupare än jag hade vetat om. Bakom mig låg ett dussin år av intensiv politisk aktivism och socialt engagemang. Det hade handlat om antimilitarism och poliskritik, om rasism och migration, om hemlöshet, ekonomisk rättvisa och social marginalisering, om miljö, klimat och djurrätt. En mängd olika slags insatser, och otaliga manifestationer, demonstrationer och aktioner, i en lång rad grupper och organisationer, hade präglat min tillvaro. Det mesta av detta hade i och för sig känts meningsfull och angeläget, även i efterhand, och ofta givande och utvecklande. Men det hade också slitit, märkte jag nu, och jag hade tagit mycket stryk. Psykiskt och fysiskt, bildligt och bokstavligt.

2020 och 2021 blev därför en period inte bara av påtvingat och utan också av aktivt tillbakadragande. Jag fasade successivt ut en rad olika engagemang och åtaganden, och mellan januari och september 2021 pausade jag helt från demonstrationer och aktioner, för

första gången på tolv år. Mer än vanligt fokuserade jag istället på att studera, anteckna och grubbla. Frågor som upptog mig var: Var befinner vi oss i den globala krisen? Vad kan vi egentligen realistiskt uppnå? Vad borde vara i fokus, och hur ska vi arbeta? I bakgrunden låg också de mer personliga frågorna. Vad driver mig? Hur vill jag leva mitt liv i fortsättningen?

Hösten 2020 började jag skissa på mitt tentativa svar på det första ledet av dessa frågor. Initialt var formatet tänkt som en artikel, men efter hand började det alltmer likna ännu en bok. Det här är resultatet.

Den tes jag argumenterar för är att vi som mänskligt kollektiv måste fasa ut och förstöra våra effektivaste maktmedel, och lära oss att leva enklare och mer jämlikt, och att vi inte kan vänta på makthavarna för att påbörja denna process. Alternativet är en brutal samhällskollaps, och detta är inte något vi bör acceptera.

För att underbygga detta perspektiv försöker jag beskriva den globala katastrofsituation vi står inför ([kapitel 1](#)), och hur de världsbilder som cirkulerar kan förhindra eller möjliggöra förändring ([kapitel 2](#)). I det tredje kapitlet argumenterar jag för att människans expanderande maktmedel varit centrala för att föra oss dit vi befinner oss. I kapitel fyra problematiserar jag det ickevåldstänkande som påverkat många sociala rörelser, såväl som den politiska maktens retorik, samtidigt som jag lyfter fram behovet av en vass kritik av vapen och redskap för massförstörelse. I det femte kapitlet redogör jag för forskning som antyder att vi står på randen till en global och brutal samhällskollaps. I de sista tre kapitlen skissar jag mot denna bakgrund på möjligheter och svårigheter inför uppgiften att vända trenden. Kan vi röra oss mot en radikal nedrustning och omställning till mindre resurskrävande, och mer jämlika, mänskliga samhällen och gemenskaper, eller går allt åt helvete?

Att skriva är alltid att ljuga och förvanska. Jag har försökt skriva om de här hyperkomplexa frågorna så kortfattat och tillgängligt som möjligt. Det betyder förstås också att många resonemang har valts bort eller förenklats. Att jag har kunskapsluckor behöver förhoppningsvis inte ens påpekas, och på de flesta områden jag berör har jag ingen formell akademisk kompetens. För att något kompensera för detta har texten försetts med så noggranna referenser som möjligt. Avsikten har varit att redovisa inspirationskällor transparent, och att peka vidare för den läsare som har tid och intresse av att mer djupgående granska resonemangen. Sedan kan jag förstås ha fel ändå i de teser jag driver. Därför välkomnar jag alltid fortsatta samtal.

1. Situationen: på randen till kollaps

En fenomenalt framgångsrik figur har människan varit. Och bland samhällsformer har inget kunna möta hennes behov och begär som det globala, industriella systemet av kapitalistiska nationalstater.

Efter två sekler med denna samhällsordning har människans antal tiodubblats. Vi lever nu i snitt dubbelt så länge,¹ åtta miljarder exemplar av homo sapiens sapiens, spridda över hela den beboeliga delen av planeten. Den totala massan av det människan byggt på jorden är nu större än biomassan. Bland däggdjur på vår blågröna boll är bara fyra procent vilda, resten är människor och boskap.² Denna nya tid har till och med föreslagits som en ny geologisk epok på jorden, antropocen.³ Vi dominerar, med vår magiska maskin! Det är inte utan att det imponerar.

Men alla sagor har förlorare. Under min livstid har populationerna av vilda djur mer än halverats.⁴ Forskare talar om den sjätte massutrotningen av arter under livets historia.⁵ Under den förra, för 66 miljoner sen, slogs dinosaurierna ut.⁶ Över femtio miljarder landlevande djur dödas varje år för konsumtion, och mångdubbelt fler i våra vatten.⁷ Livets och ekosystemens mångfald är hotade i grunden. "Den moderna människans stöpform lämnar utrymme för få andra levande varelser utöver de som direkt kan nyttjas av en mänsklighet i oupphörlig expansion".⁸

Men inte bara ickemänskliga livsformer är förlorare. 690 miljoner människor gick hungriga 2019, och FN uppskattade att två miljarder saknade regelbunden och säker tillgång till näringsriktig och tillräcklig mat.⁹ Sedan 2015 har den

rikaste procenten i världen ägt mer än resten sammantaget, och släpper ut dubbelt så mycket koldioxid som oss andra tillsammans.¹⁰ Det förändrar inte bara klimatet, luftföroreningar dödar 8 000 människor varje år, bara i Sverige.¹¹ Den ojämna fördelningen av makt och resurser är också intimt sammanvävd med globala ojämlikheter.¹²

Oavsett vilken politisk färg styret haft de senaste seklen, och oavsett vilken religiös eller sekulär bekännelse den varit kopplat till, har tillväxtambitionerna varit intakta. Den ekologiska förstörelsen och det brutala djurutnyttjandet har fortgått, och trots uppluckringar i vissa situationer har klasskillnader och patriarkala och rasistiska strukturer inte omkullkastats.

Genom teknologin har också överhetens kontrollförmåga expanderat, och idag är i stort sett varje plats vi vistas på och varje tidpunkt av vaken tid en zon där vi kontrolleras¹³ och ska bidra till systemet. Som arbetare eller konsument, som övervakare eller undersåtar.

Året 2020 förkunnade, "för den som har öron att höra", såväl vinnare som förlorare, att människans segersaga har ett slut. Kanske för första gången påverkades i stort sett alla människors vardagsliv på ett påtagligt sätt över tid av en global kris, direkt sprungen ur vårt samhällssystem och vårt sätt att leva.

2020 var också (igen) det varmaste året som uppmätts.¹⁴ I en rapport från 2018 bedömde FN:s klimatpanel IPCC att vi var på väg mot mellan 3,1 och 3,7 graders uppvärmning 2100, om länderna skulle följa sina åtaganden från Parisavtalet.¹⁵ Och då har ändå IPCC kritiserats av en rad forskare för en historia av konservativa bedömningar.¹⁶ I sin omskakande och omtalade bok *Den obeboeliga planeten* har journalisten David Wallace Wells redovisat vad detta skulle kunna innebära i form av värmedöd, hunger,

översvämningar, bränder, katastrofer, vattenbrist, havsdöd, luftföroreningar och ekonomisk kollaps.¹⁷

Kunskap om situationen har funnits där länge. IPCC grundades i slutet av 1980-talet.¹⁸ Den amerikanska biologen Rachel Carsons miljöklassiker *Tyst vår*, som brukar räknas som startskotten för den moderna miljörörelsen, publicerades i början av 1960-talet. På 1940-talet varnade en av Sveriges namnkunnigaste författare, Elin Wägner, för sambandet mellan militarism, patriarkat och miljöförstöring. Dessa röster har hörts i samhällets centrum, de har varit långt ifrån ensamma, och de har haft många föregångare. Ingen kan påstå att vi inte blivit varnade.

Miljörörelsen klagar ofta på att politiker "inte gör något", men de styrandes respons har varit allt annat än passiv. Underdånigt och med mössan i hand har de ytterligt aktivt krattat gången för de krafter som profiterar på situationen. Bortsett från en samling kraftlösa utfästelser, snirkliga formuleringar, och ett och annat skört motinitiativ, har deras energi gått till att driva på utvecklingen. Produktionen av animalier och fossila bränslen har obarmhärtigt stigit de senaste decennierna, trots alla rapporter och upprop, trots alla möten och åtaganden, trots alla demonstrationer och civil olydnads-aktioner.¹⁹ Hälften av mänsklighetens utsläpp har skett under de trettio år som globala klimatförhandlingar och utfästelser pågått, påpekar Staffan Laestadius, professor emeritus i industriell utveckling.²⁰

Detta tills en tidigare okänd taggig boll började dyka upp i våra kroppar. Plötsligt agerade världens ledare unisont i panik. När Faran kom inrullandes med fart, och hotade de styrandes egna kroppar, då blev det liv i luckan. Viruset skulle "stoppas" och samhällssystemet räddas, allt annat kunde stängas ned eller reduceras. På några månader var allt det som tidigare beskrivits som basala mänskliga rättigheter försvunnet: rörelsefrihet, mötesfrihet, demonstrationsfrihet, religionsfrihet. Industrier gick initialt

knackigt och flyget var jordat, men staterna trädde snabbt in och höll kapitalet under armarna. Börsen, som sjönk i pandemins barndom, började gå som tåget, och gör så än i skrivande stund. De globala militära utgifterna slog rekord med närmare 2 000 miljarder dollar under 2020.²¹ Tillväxten, efterfrågan på energi och utsläppen, däremot, sjönk under 2020 på ett sätt som enligt det internationella energigorganet IEA är unikt.

Situationens rötter

Det drastiska och dramatiska till trots har åtgärderna handlat om ytliga insatser. Inte mycket i den samhälleliga debatten och analysen under pandemiåren har handlat om de strukturer och processer som är grogrunden för de flesta pandemier - avskogning, urbanisering, djurhållning, flygtransporter.²² Den feber som jorden lider av, och som manifesterar sig i pandemier och klimatförändringarna, är symptom på underliggande sjukdom.

Men att försöka gå till rötterna med våra problem tenderar i vårt samhälle att förstås som extremism. Inte för inte har "radikal" blivit ett skällsord, en förolämpning, ett vapen i maktens händer. Tidigare kunde "radikal" betyda någon som vill gå till roten med något, av latinets "radix", rot. Det kunde också beskriva politiska tendenser som vill förändra samhället i grunden. På engelska Wikipedia beskrevs "radical politics" så sent som hösten 2021 som "avsikten att förändra eller ersätta grundläggande principer i ett samhälle eller ett politiskt system, ofta genom social eller strukturell förändring, revolution eller radikala reformer".²³ I myndigheters och mediers händer används begreppet istället tillsammans med koncept som "terrorism" eller "våldsbejakande extremism". Och det kan mycket väl